

UDC 930.85 (4—12)

YU ISSN 0350—7653

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

COMITE INTERACADEMIQUE DE BALKANOLOGIE
DU CONSEIL DES ACADEMIES DES SCIENCES ET DES ARTS
DE LA R.S.F.Y.
INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

BALCANICA

ANNUAIRE DE L'INSTITUT DES ETUDES BALKANIQUES

XVIII—XIX

BELGRADE
1987—1988

BALCANICA XVIII—XIX, Београд 1987—1988, 9—453.

БАЛКАНСКА ЛИНГВИСТИКА

(Emanuele Banfi, *Linguistica balcanica*, Bologna 1985.)

Књига Е. Банфија *Балканска лингвистика* једна је од оних важних и потребних систематизација без којих не би био могућ целовит увид у ову научну област. Само се по себи разуме да је и после појаве извесних преломних и кључних радова из ове области лингвистике неопходно још једном проговорити о истој теми како би се извршила процена владајућих теоријских поставки у светлу нових чињеница и научних токова. Управо такав циљ имао је пред собом аутор и остварио га у потпуности. Његова књига пружа преглед целокупне балканолошке лингвистичке проблематике, свих значајних етапа у историји балканске лингвистике, обилује мноштвом података, као и доста значајним дигресијама и закључцима који знатно допуњују вредност овога дела.

Књига се састоји од четири велика поглавља:

1. Балканска лингвистика као део балканске филологије;
2. Научници и теоријски токови;
3. Унутарбалканске језичке подударности: „балканизми“;
4. Тумачење балканског језичког савеза.

Као што се из наслова и види, прва два поглавља имају увод-

ни карактер упознавања с тематиком и најважнијим збивањима у балканској лингвистици, док преостала два представљају разраду и тумачење основне теме.

Прво, уводно поглавље, започиње одељком „Дефиниција појма и области истраживања“ у којем се одмах, „како би се избегле нејасноће“, даје капитална подела Х. В. Шалера на *балканске језике* (језике који показују крупне међусобне сличности) и *језике Балкана* (који се говоре на Балкану, али који не показују значајније типолошке подударности). После тога се прешло на разграничење појмова балканска лингвистика и балканска филологија. Ту је дужна пажња указана фундаменталној монографији К. Санфелда *Linguistique balkanique* чијом је појавом балканска лингвистика издвојена као посебна лингвистичка област из балканске филологије која се до Санфелда „бавила мање лингвистиком, а много шире историјском антропологијом, фолклором и географијом балканских култура“ (стр. 4).

Друго поглавље, „Научници и теоријски токови“, подељено је на три дела:

- 1) *Заснивање балканске лингвистике*. У њему је дружен опис оснивачких радова Ј. Копитара, А. Шлајхера, Ф. Миклошича и

Х. Шуларда у којима су постављене главне смернице истраживања и састављен списак најважнијих заједничких црта у румунском, бугарском, албанском и новогрчком.

2) *Период утемељења дисциплине.* У овом делу, који носи и назив „Теоријска систематизација двадесетих година“, описана су дела и теоријске поставке К. Сандфелда, А. М. Селншчева и научника Прашке лингвистичке школе (са дужним освртом на установљење самог појма „Балкански језички савез“ који је дао Н. С. Трубецкој).

3) *Савремени период.* Овде је врло детаљно проговорено о најзначајнијим правцима у балканској лингвистици од 30-их година до данас. Своје место ту је заузела и *Revue internationale des études balkaniques*, 1—2, Belgrade 1935. у редакцији П. Скока и М. Будимира, у којој је дошао до изражаја отпор према идеји *језичког савеза*. Излагање се на крају завршава приказом најновијих научних правца: структурализма, генеративизма и лингвистичке типологије у оквиру којих је доста простора посвећено З. Голомбу, Т. В. Цивјану, К. Казасису, В. Скаанчки, И. Дуриданову и Д. И. Еделману.

Треће поглавље, „Унутарбалканске језичке подударности: балканизми“, подељено је, наравно, по граматичким областима.

У оквиру фонетских подударности описана је стара Хавранкова идеја о две основне врсте вокалских система у балканским језицима, т.ј. о „бугарском“ и „румунском типу“ и том приликом напоменуто да два периферна језика, српскохрватски и новогрчки, образују свој заједнички тип од пет самогласника. Међу неким савременим разматрањима овог питања, цитирано је и гледиште П. Ивића по којем се у фонолошком систему мање исказује одлика језичког савеза, а више нека врста „језичке повезаности“ (48).

Разматрајући порекло изједначавања генитива и датива, крупног балканизма у морфологији, аутор је прво изложио три главне теорије (субстратну, византијскогрчку и источнороманску), а потом се определио за друге две заједно, истакавши да за субстратну теорију нема довољно доказа јер сеже у бесписмену прошлост балканске историје.

Највише простора је, у оквиру синтаксичких подударности, посвећено губљењу инфинитива. После опширног приказа различитих тумачења ове појаве, као закључно и најприхватљивије мишљење на крају се цитира Розенцајвова „контактно“ гледиште по којем се ова појава јавила као последица међусобног прожимања разних језика и наглашава да је чисто комуникативна потреба могла да одигра пресудну улогу у овом процесу (64).

Излагање о граматичкој структури балканских језика завршава се одељком „Остале мање значајне особине“ у којем се шири простор посвећује доприносу неких албанских научника изучавању балканске синтаксе, а нарочито. М. Домију коме се дугује откриће ових балканизама:

1) Употреба таутологије у неким сегментима: а) удајање глагола у одричном значењу (типа „хтео не хтео“) и б) образовање прилога овим путем (нпр. алб. *kështu e kështu*, рум. *aşa şi aşa* „тако и тако“, буг. *кога и кога*, нгрч. *пóте καί пóте* „каткад“);*

* Овог је типа и једна специфична придевска форма експресивног карактера својствена балканскословенском и румунском, сх. *го-голцат*, б. *гол-голеничък*, м. *гол-голеничок*, р. *gol-golul*, на коју је недавно указала М. Ивић (М. Ivić: *On an expressive adjectival formation in balkan slavic languages and roumanian*, Ve Congrès international d'études du sud-est européen, Linguistique (résumés), Beograd, 1984, p. 3.)

2) Изражавање безличног субјекта на различите начине: а) употребом трећег лица множине („кажу“); б) употребом неодређене заменице *неко* или именице *човек*; в) употребом другог лица јединине и т.д.

Опис балканске лексике започиње такође у знаку Шалерових дихотомија. Наводи се његова подела лексичких подударности на паралелизме *првог* и *другог* степена која одговара подели на примарне и секундарне балканизме. Посебну пажњу аутор је посветио интересантном питању на који су начин поједини термини доспели у разне балканске језике. У одређеним случајевима позајмљивање није било непосредно, као што је, по ауторовим речима, случај са латинизмима у словенском који су дошли преко Цариграда (као нпр. DENARIUM > балканослов. *динар*, арапско-перс. турско *dinar* који показују грчки фонетски лик (лат. E > грч. »i«) византијског *δηνάριον* стр. 96), или чак преко турског (као нпр. балканослов. *манџа* из ит. *manġia*, алб. *dutep* из ит. *timone* „кормило“, општебалк. *кангар* из лат. CENTENARIUM, који показују турско посредништво, стр. 105). Приказ лексичких паралела извршен је селективно. То је учињено како у случају хипотетичке старобалканске лексике, тако и у односу према сваком од балканских језика. Лексичким примерима дат је превасходно илустративан смисао — да употпуне слику о кулурним контактима које је Полу-

острво преживело током своје историје.

Своје место у овој књизи добила је и фразеологија. Иако аутор на почетку излагања фразеолошких веза искључује српскохрватски и турски из овог прегледа, можемо да зажалимо што му материјал нашег језика није био боље познат зато што се у том случају не би десило да међу следећим фразеологизмима не наведе и српскохрватски пример: буг. *отвори ми се ишчах*, рум. *mi s'a deschis poftă*, алб. *m'u hap oreksi*, нгр. *звоиџе њ дреџи мрџ* „отвори ми се аштит“; конструкција *извадити и дати паре* „платити“ — упор. нпр. рум. *scoase și dete o pungă de bani* „извади и даде врећу пара“; нгрч. *πῶς βῆ*, рум. *sit, ni*, буг. *како не* „како (да) не“.

Ништа мање детаљно од претходних, последње четврто поглавље се састоји од ових делова: 4.1. Улога субстрата (илирског, трачког, стварање албанског језика и т.д.); 4.2. Грчки и латински на Балкану (у оквиру њега су посебно обрађена питања источног латинитета, стварања румунског језика, Византије и Балкана); 4.3. Улога словенске компоненте (која је из основа променила дотадашњи изглед Полуострва); 4.4. Улога турске компоненте; 4.5. Улога унутрашњих миграција.

Шта би још могло да се каже о делу Е. Банфија? Свакако треба поменути и богату библиографију о балканској лингвистици приложену на крају књиге.

Вања Станишић

Милодраг М. Петровић, СТУДЕНИЧКИ ТИПИК И САМОСТАЛНОСТ СРПСКЕ ЦРКВЕ, Горњи Милановац 1986, 182+[1].

У нашој историографији постоји мноштво чланака, узгредничком осврта и бележака о Студеничком типичу — *Образнику свегао Сави српскога*, како гласи

наслов најстаријег сачуваног примерка овог драгоценог српског рукописа средњег века. О типичу се говорило са разних становишта, али се у његовој са-